

Az adóztatásról

VISSZHANG - LXIII. évfolyam, 31. szám, 2019. augusztus 2.

Ecsenyi Áron állítása nem tükrözi a teljes igazságot (*Adózás és piac*, *ÉS*, 2019/27., júl. 5.), hogy ti. a magyarok az adóztatás leépítését kívánják. Amellett ugyanis, hogy valóban nem szeretnek adót fizetni, széles körben tartanak igényt közszolgáltatásokra és az állam ilyen vagy olyan támogatására (lásd erre például Csepeli György, Tóth István György vagy Sík Endre kutatásait). Felmérések szerint az adóelkerülők nem több piacot szeretnének, hanem jobban akarnak élni, lehetőleg más kontójára.

Az adóztatásnak logikailag valóban alternatívája a piaci alapú biztosítás, ahogy Ecsenyi Áron kifejti. Az adóztatás maga is felfogható sajátos biztosításként. A felmérések tanúsága szerint azonban a tipikus magyar polgár nem biztosítás révén kíván hozzájutni jóléti szolgáltatásokhoz, hanem lehetőleg fizetség nélkül (lásd például a vízdíj elleni felzúdulást 2007-ben és 2008-ban). Az Ecsenyi Áron által felhozott Svájc és Hongkong is inkább elriasztó, mint követendő példák. Mindkét állam hírhedetten az adóversenyben érdekelt, vagyis nem kis részben más államok rovására sikeresek. Éppen ezért Hongkongnak nagyrészt le kellett építenie adóparadicsomi rendelkezéseit. Svájc is igen sok tekintetben engedett a nemzetközi nyomásnak, és ma már inkább hajlandó fiskális ügyekben a határon átnyúló együttműködésre, mint korábban, már csak a pénzmosás elleni nemzetközi küzdelemben való bekapcsolódása miatt is. Aligha lehet kíváncsi Magyarország számára az, hogy az adóverseny bajnoka legyen, bár részben már az. A miniszterelnök amúgy is szívesen hangoztatja azt, hogy az ország nem érdekelt az adóharmonizációban, és általában az európai, illetve nemzetközi együttműködésben.

(Adótlanítás piacon és piacon kívül) Községi feladatok finanszírozásához nincsen feltétlenül szükség adóztatásra. Az adóztatás piaci viszonyok között felmerülő alternatívája bukkan fel akkor, ha a szolgáltatók nem adókra támaszkodnak, hanem maguk díjfizetést írnak elő, pontosan úgy, ahogy Ecsenyi Áron is kifejti. Az adófizetési kötelezettség tehát nemcsak a polgárokról rótt áldozattal magyarázható, hanem azzal is, hogy az általuk fizetendő adót egyensúlyba hozzuk az igénybe vehető közszolgáltatásokkal. Ha pedig az egyenértékűség egyedi léptékben valósul meg, akkor már nem adóztatással, hanem díjfizetéssel találkozunk, mint mondjuk egy útvám esetében.

Az adóztatási mechanizmus helyettesítése nem lehetetlen, azonban csak mikroszinten lehet reális várakozás. Ronald Coase is a piaci alku mikrohelyzeteit vizsgálva fejti ki híres tételét, hogy ti. az olyan makromechanizmusok, mint például a kártérítési jog vagy adóztatás lényegében megkerülhetők, ha az önszabályozó piac szereplői eléggé találékonyak. Elvi szinten is igaz lehet az, hogy számukra a piaci alkalmazkodás jobb választ képvisel a megoldandó problémákra, mint a jogok és kötelezettségek előre elhatározott és központilag kialakított rendje. Nem hagyhatjuk ugyanakkor figyelmen kívül, hogy a kapitalista gazdaság strukturális ellentmondásokról terhelt. Ezek feloldása legalább részlegesen lehetséges oly módon, hogy mikroszinten alternatív közösségsszerveződés indul meg. Ennek megvalósítási formája lehet például a szociális gazdaság (szociális szövetkezet stb.) vagy a lokális pénzen alapuló gazdálkodó közösség (balatoni korona, soproni kékfrankos stb.). Az ilyen és hasonló tevékenységcserében részes személyek egymás közötti viszonyaikban megszabadulhatnak a piaci racionalitás által diktált egyenértékűségi kényszertől.

Ha a közösségi vagyon árverésre kerül, és azt arra licitáló vállalkozók – akik méltányos körülmények között hitelhez is hozzájuthatnak – saját kockázatra hasznosításba veszik, akkor a fizetendő használati díj elvileg fedezheti a közösségi vagyon újratermelésének társadalmi költségeit. A Liska-modellben az ún. marginális tulajdonos vállalkozó csakis addig gyakorolhat tulajdonosi jogokat, amíg ő tudja az adott vagyont a

leghatékonyabban működtetni. A tulajdonos nem monopolizálhatja a vagyont, hanem el kell adnia az első jelentkezőnek, aki azt aktuális áron hajlandó megvenni.

A tulajdonos határozza meg a tőkeértéket, amelyre a használati díjat (járulékot) kell vetíteni. Ha ez túl alacsony, a tulajdonost könnyen kivásárolják. Ha túl magas, akkor magas az általa fizetendő díj is. A vagyonhasznosításhoz kapott hitelt e modellben nem kell visszafizetni addig, amíg a vagyont a hasznosító nem adja át másnak.

A körülményekből látható, hogy a hasznosítási lehetőség nem azonosítható a magántulajdonnal. Hitelpénz egyébként korlátlanul teremthető, amennyiben a hitelt igénybe vevő vállalkozás sikeres, a kölcsön megtérül, és így a megteremtett pénz kivonódik a gazdaságból. A modell a piaci önszabályozás elvén nyugszik, de csak marginális viszonyok között, ti. működését előfeltételezi egyeseknek a játékszabályokban való előzetes megállapodása. A fent leírt modellben nincs szükség adóztatásra. Ecsenyi Áronnak is igaza van abban, hogy a legjobb adóztatás is torzítja a gazdasági döntéseket, mivel olyan terhet rak a gazdasági szereplőkre, amely közösségi szolgáltatásokban nyújtott ellenértéke számukra nem nyilvánvaló, és azt általában nem is tartják igazságosnak. Az adóbefizetés és a közösségi szolgáltatás közötti egyenértékűség megállapíthatóságának hiányában az adóztatással kivetett összeg eleve csak átalánynak tekinthető, ami nyilvánvalóan tehertétel a piacgazdaságon. Más szóval: az adóztatással megvalósuló állami beavatkozás a vállalkozói gazdaság felől nézve önkény.

(*Szubszidiaritás, szolidaritás, anarchizmus*) Mivel a polgár a maga ura kíván lenni, a szubszidiaritás a polgári társadalmi berendezkedés alapja. Ezzel csak nehezen hozható összhangba, hogy a polgároknak ugyanakkor el kell tűnniük az adóztató államot, aminek egyszerű oka az, hogy a szolidaritás társadalmilag szervezett formái nélkül nem képzelhető el társas létezés. Akik azonban láznak a központosítással szemben, anarchia után kiáltanak. Mindenesetre ha adóztatásra nem jövedelem-, hanem forgalmi és vagyonadóztatás formájában kerül sor, akkor adóbevételek nem a jövedelem keletkezésekor, hanem annak elköltésekor keletkeznek. Ez az állam számára viszonylagos veszteség, a gazdálkodók számára viszont komoly előny az, hogy jelentős torzító hatástól szabadulhatnak meg.

A jövedelemadózás nagy tehertétel a gazdaságon, mert a jövedelemadó alapvetően befolyásolja a nyereségességet. Helyesebb lenne ezért nem a ténylegesen elért jövedelmet, illetve nyereséget, hanem a vagyontárgyak jövedelemhozó képességét adóztatni (például a lakástulajdont a vélelmezett lakbérjövedelem alapján adóztatni). Esetleg sor kerülhet a jövedelemszerző tudás és készségek megadóztatására is. Ekkor elkerülhető az a torzító hatás, hogy az adózó polgár nem végzi el a többletmunkát, mert az erre rakódó adóteher számára már vállalhatatlanul magas lenne. Az adóztatás során nemcsak azt kell figyelembe venni, hogy mit, hanem azt is, hogy kit adóztatnak. Nem hagyhatjuk tehát figyelmen kívül a fizetőképességet – amivel Ecsenyi Áron egyáltalán nem foglalkozik –, holott csak így juthatunk el az igazságosságnak az ún. kiigazító, vagyis a piaci árucserére alapított formájánál magasabb rendű formájához, ti. a személyi körülményeket figyelembe vevő, ún. szétosztó (disztributív) igazságossághoz.

Disztributív igazságosság érvényesítésének nem feltétlenül, sőt nem is elsősorban a jövedelemadóztatás az eszköze, hanem számba vehető szociális transzferek alkalmazása és közösségi ellátó rendszerek működtetése is. A szociális gondoskodás sem kívánja meg feltétlenül az állami redisztribúciót, ami ugyanis jelentős mértékben csökkenthető például a feltétel nélküli alapjövedelem bevezetésével. Ez utóbbi esetben azzal érvelhetünk, hogy a társadalmiság kifejezhető közösségi örökségben. Ennek hozama van, ami viszont kiosztható a polgárok között, részben jutalomként, részben ösztönzőként. Ilyen körülmények között szintén a radikális decentralizálás, vagyis az államtalanítás mellett foglalkozhatunk állást.

Ha nincsenek felelős polgárok, akik munkájuk gyümölcse felett szabadon rendelkezhetnek, nem teremthető meg egészséges érdekeltség az új érték előállításában. A szabadság gyakorlása ugyanakkor korlátok közé van szorítva, mert tökéletlen információ birtokában kell döntéseket hozni, ami a gazdasági viselkedést opportunizmusól terhessé teszi, ez utóbbi viszont a közösségképződés akadályja. Az

önszabályozó piac tehát amennyire nélkülözhetetlen, épp annyira szükséges a korrekciója is. A piaci korrekciót legegyszerűbb központosító államhatalomban elgondolni, a XX. században azonban meg kellett tapasztalnunk a jóléti állam válságát. A Leviathan-állam alternatívája a decentralizmus, az erre irányuló javaslatok pedig olyan formákban mutatkoznak meg, mint a helyi gazdaság (Silvio Gesell), a marginális tulajdonra alapított piaci mechanizmus (Liska-modell) vagy a feltétel nélküli alapjövedelem koncepciója (George Cole, James Meade stb.). E javaslatok lényegében arra vezethetők vissza, hogy a piacot szocializmussal, a szocializmust viszont anarchizmussal kell korrigálni.

(A civilizáció ára) Az adóztatással szemben polgári viszonyok között támasztható alapvető követelmény a semlegesség és könnyű alkalmazhatóság. Ha e feltételek teljesülnek, akkor az adóztatás torzító hatása minimalizálható. Emellett azonban nem lehet lemondani a méltányosság szempontjáról sem, vagyis arról, hogy az adóztatás járuljon hozzá a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez.

Az adóztatás nem lehet gyógyír a kapitalizmus minden bajára. John Rawls a szubszidiaritás elvéből kiindulva elfogadja az egyenlőtlenségek növekedését, de csak akkor, ha minden polgár számára biztosítottak az alapvető szabadságok, és senkinek a helyzete nem lesz rosszabb a növekedés folytán. Ez az érv megjelenik Ecsenyi Áronnál is.

A baj ezzel csak az, hogy a kapitalista gazdaság növekedésének gátat kellene szabni a globális ökológiai válság és a globális szegénység miatt. Amikor a biofizikai környezet a növekedés elé korlátokat állít, a méltányosság fogalmának gyakorlatba való átültetése során nem elégedhetünk meg azzal, hogy a szegényeket támogatni kell. Kíváncos egyúttal az is, hogy radikálisan korlátozzuk a korábban megszokott gazdagság felhalmozását.

Az adóztató állam demokratikus működtetésére irányuló adójog kétszeresen is a béke joga: háborúban nem a jog, hanem az erőszak dönt, a hatalmi önkény pedig nem adóztat, hanem sarcot vet ki. Civilizált államok azért nem nélkülözhetik a jogot – és benne az adójogot –, mert nem lehetnek meg külső és belső béke nélkül, a polgári tulajdon és a határon átnyúló vállalkozás szabadsága, nemzeti, regionális és államközi költségvetések demokratikus szabályok szerinti megállapítása és végrehajtása nélkül. Mindennek fontos eszköze a megegyezések rendjéből kibontakozó adójog.

Az amerikai szövetségi adóhivatal főépületének bejárata fölé a Justice Holmes-nak tulajdonított következő mondatot írták fel: „Szeretek adót fizetni. Ez az ára annak, amit a civilizált társadalomért fizetünk.” Társadalmi békében ide juthatunk el, és még ha nem is: ugyan miért mondanánk le erről az ideálról?

(Megjegyzés: a fenti írás a szerző *Alkotmány és adójog* című művén alapul [HVG–Orac, Budapest, 2016. 598 p.]).